

VII.

Középkori ház és lakás.

Miután szép olvasónőinknek kimerítőleg előadtuk, milyen legyen a modern műízlésnek megfelelő lakás s milyen nagy jelentőséggel bír a «művészet a házban», s a mint reméljük, arról is meggyőződtek, hogy a szépnek előmozdítása, a laknak díszítése épen a nő hivatáskörébe tartozik, úgy hiszem annál érdekesebb lesz, ha hölgyeinket a régmúlt időkbeli lakásba is vezetjük, ama «jó régi idő!» — a regényes lovagkor, mely után nem egy ifjú leány szíve epedve sohajt, s melyet csak regényekből vagy a költők rajongó poetikus leírásaiból ismer; — de vajjon hogy érezné magát, ha például egy téli reggelen valamely középkori kastély vagy vár ablaktalan, kályhátlan hálószobájában fölébredne?...

Ha még messzebbre visszamegyünk, s egy pillantást vetünk az ókori görög-római házba, melynek építésmódja és belső beosztása sajátos volt, de azért fölötte tökéletes a maga nemében, s mely díszítve volt a kiképezés tetőpontjára emelkedett technikának minden kecsével, a díszletezés minden képzelhető finomságaival és előnyeivel, a mi-

lyeneket csak olyan magas szellemi tehetségekkel bíró népek évszázadokon át fokozódó civilizációja, a legnemesebb ízlés, a legtökéletesebb, az eszménység felé törekvő művészet létrehozhatott.

Hanem ezen civilizációra, ezen művészetre, mely már úgyis a történelem általános törvénye szerint hanyatlásnak indult vala, most rárohantak, vízözön gyanánt, idegen barbár népek s végkép tönkre tették, megsemmisíték azt. S e szerint a kultúra egy új korszakának kezdetén állunk, egy új műszerkezet elején, mely a népmíveltség alacsony foka miatt nem is vala képes az ó világ művészi hagyatékának felhasználására. De aztán más éghajlat földjén is állunk, hol a télnek hidege és hava, gyakoribb esőzés roppant befolyást gyakorol a háznak alakjára és belső kiállítására. A görög és római laknál mindenek felett azt vették tekintetbe, hogyan óvhassák meg magokat a nyár hevétől, a napnak sugaraitól s apró ablaknyílások (vagyis inkább világossági nyílások, mert a görög-római házak tulajdonképeni ablakokkal nem is bírtak s az utcza-i élettől egészen el valának zárva), márvány és kőtalaj segélyével hűssé tegyék a lakot, a hidegebb égalj lakosa ellenben örömmel üdvözlé a napot s minél több és tágasabb útat nyitott meleget osztó sugarainak, és az volt a legnagyobb gondja, hogyan védje magát a télnek ridegsége, a viharok és zivatarok ellen.

Hanem még más különbségek is léteznek. A görög római ókorban a ház főbeosztása és berendezése mindig ugyanazon egy elvhez ragaszko-

dott. Mindenütt találjuk a zárt udvart, a többé vagy kevésbé nyitott csarnokot a középben, s körülé vannak a többi földött helyiségek vagy szobák, melyeknek ajtai és ablakai mind arra nyílnak. A középkor hidegebb éghajlati lak meg egészen nélkülözi az ilyen közös, minden különbségek felett uralkodó alaptervet.

Egészen máskép alakultak a városok patriciusainak, mint az iparosok házai, egészen különböző volt a fejedelmi palota vagy fejedelmi vár a lovag sziklafészkétől a hegyvidéken vagy körülsánczott tanyájától a síkságon, a parasztházakról nem is szólunk, mert ezek még a legkezdetlegesebb állapotban voltak.

Az építési tervnek különbségével azonban nem törődünk, mert hiszen inkább a laknak belső berendezéséről akarunk szólni. Itt csak a helyiségek beosztását és jelentőségét kell említenünk, s ez mégis hasonló egymáshoz, bár milyen különböző legyen is az építész terve.

A mivel a középkori várak és kastélyok kivétel nélkül birtak, az mindenekelőtt a nagy csarnok vagy terem, mely némileg hasonlítható a római atriumhoz, csak hogy ez soha sem nyitott, udvarszerű, hanem mindig zárt, egészen földött helyiség volt. A csarnok a lovagélet középpontját képezi. Itt gyűjté össze hűbéreseit a hűvéd-úr, itt fogadja el hódolatukat, itt ad nekik lakomákat és ünnepélyeket. Ez a csarnok tehát nélkülözhetlen szükséglete a hűbéri rendszernek; azzal emelkedett, azzal virított, de azzal együtt hanyatlott is s elvesztette

jelentőségét, míg végre előcsarnok, a szolgáló cselédség tartózkodási helyisége lett belőle.

A csarnoknak a többi helyiségekkel való viszonya képviselé a társadalom és család közti viszonyt: a míg a csarnok jelentősége és virágzása tartott, a társadalom magasabb fokon állt az életben mint a család, az elsőbbség hanyatlása és bukása jelenti a család és a családi élet gyözelmét. De hozzá kell tennünk, hogy a középkor kezdetén a 14—15-ik században csak is a hatalmas főurak váraiban és kastélyaiban találkozott több helyiség vagy szoba, mert a köznemesek az egyszerű lovag háza csakis — ezen egy csarnokból vagy tereméből állt, ez volt egy és minden, ez volt a napi életnek színhelye s a család és cselédség éjjeli tanyája is!

Azonban a főurak váraiban sem találtatott egyéb helyiség a csarnokon kívül, mint egy külön épületet képező terem vagy szoba, mely az úr és asszony, s a gyermekek lak- és hálószobáját képezte s egy külön helyiség a nőcselédek számára, míg a csatlósok a csarnokban tanyáztak. Ezen épületek a csarnok két oldalán voltak, de elválasztva tőle.

A legközelebbi lépés a fejlődés felé nem csak építési, de művelődési és társadalmi haladást is jelez. Ez összeköti a melléképületeket, s különösen a nők házáat — a csarnokkal, s épen ez által közelebb hozza a nőt a férfiak társaságához, s egyáltalában a társaságba, melynek éltető és szelidítő központját ő képezi az ezután következő regényes lovagkorban.

Milyen kellemes lehetett különösen téli időben

s magas hegyeken fekvő várakban az élet, azt csak akkor képzelhetjük magunknak, ha arra gondolunk, hogy az üveg még a tizennegyedik században is nem volt általános használatban.

Szegényebb vagy hanyag uri családok házában nem volt egyéb az ablakokon durva fátáblánál s ha ezeket betették, akkor nem csak a szelet, de a világosságot is kicsukták. A jobb lakásokban pedig a táblákon kívül, olyan formán mint most a szűnyoghálót — valami olyan szövetet is használtak, melyen legalább némi világosság átszűrődött, ezen szövet a legtöbb esetben finom, viasszal bevont vászon volt, avagy marhabél, a mint mai napig is istállólámpásnak használják. Ritka esetekben, gazdagabb úri házakban a csillámpallát is használták, melyet közönségesen Mária-üvegnek is neveznek, s melynek vékony átlátszó lemezeit ólomba foglalták, ilyen módon ónba foglalt apró üveglemezeket is használtak még a 16. században is.

Ilyen körülmények közt annál kívánatosabb lett volna a jó fűtés. A tizenkettedik század óta ugyan szokásba jött a kandalló, s különösen látták el a hölgyek szobáit hatalmas kandallókkal, melyek, minthogy a köpeny és a párkányzat plasztikus vagy színes dísz nyertek, egyszersmind díszül is szolgáltak a szobának, annál inkább, minthogy a tűz kedélyesen lobogó fényt árasztott, mely minden tárgyat előzönle.

De a nyitott tűz nem adott elegendő meleget. Különösen a nagy csarnokokban, melyekben gyakran egynél több kandallót találunk, melyeknek hatal-

mas kürtököpenye messzire benyult a szobába. De ez már később jött szokásba, a tizennegyedik századbeli várromokban többnyire csak egy kőből rakott óriási tűzhely van a csarnok közepén, melyen nagy vaskutyák álltak, ezekre rakták a hatalmas hasábokat. Lám! hogyan változnak az idők és körülmények; annak a fának az árán — már tudniillik a mostani árak szerint — melyet akkor egy télen át az ilyen csarnokban eltüzeltek, s a mellett még eleget fáztak is, — mai nap csinos birtokot lehetne venni s még egy pár Meidinger-féle kályhára is telne, melyek ugyancsak terjesztik a meleget. — Félre eső helyeken, messzi a hegyek-erdők közepette, még a tizenhatodik században is csak ilyen nyitott tűzhelyek szolgáltak a melegítésre úgy mint a főzésre.

A régi elbeszélésekben és a középkorban játszó újabb regényekben is olvassuk — föltéve, hogy a szerző kellő történelmi ismeretekkel bir — hogy az érkezett vendéget, vagy útast mindennek előtt a tűzhelyhez vezették, úgymint a régi képeken is, melyek a szobák belsejét ábrázolják, az embereket mindig a kandallónak legközelebbi közelében látjuk, mely előtt rendesen egy pamlagszerű pad áll. Alsórendű lakásokban, hol nem vették tekintetbe a lovagias illemet, az emberek mezitlábbal ültek a tűz körül.

-E szerint látjuk, hogy az úri kastélyok és várak bizony nem igen kellemes és lakályos belsővel bírtak a középkor elején, hiszen a lakályosság és kedélyesség legfőbb föltételei hiányoztak; nyájas

napfény hideg léghuzam nélkül, és elegendő kellemes melegség, de a művészi berendezés sem felelt meg ama fényes képnek, melyet a költők előnkbe ecsetelnek, avagy a milyennek magunk is képzeljük, a román és goth műszerkezetű építészet után ítélve, mely a középkorban igen gazdagon kifejlődött, és a mint a lovagkor annyira magasztalt pompájától is várnánk.

Az akkori időkből fennmaradt képeken gyakran látjuk, pedig nem csak alsórendű szegényes házakban, hogy a falakat vakolat sem takarja, annál kevésbé vannak meszelve, sem fehérre sem színesre, hogy kissé nyájasabb színt nyerjenek.

De azért helyenként előfordult már akkor is ornamentális úgymint ábrázoló festés, melyhez szőnyegdíszlet és fatáblázat vagy burkolat csatlakozott, s aztán a házi bútor is igyekezett, hogy a kornak műszerkezete szerint, művészileg fejlődött alakot nyerjen s összhangzatban legyen az építészettel.

Azt ugyan el kell ismerni, hogy a későbbi középkornak kifejlett művészete, a laknak diszítésére való alkalmazásában általán véve helyes, magában a tárgyban fekvő elveket követett és csak a későbbi goth műkorszakban túlzásokká és gyerekes játékká fajult.

A helyes elveknek alkalmazása különösen a falfestést illeti, mely azonban leginkább templomokban és nyilvános épületekben gyakoroltatott, hol egyszersmind fényes színű üvegablakok által támogatott és emeltetett, de azért nem volt egé-

szen kizárva a várcsarnokok és magánházak díszítés köréből sem.

Az is igaz, hogy a középkor festészete korántsem emelkedett a következő műkorszak magaslatára és tökélyére, nagyon messzire elmaradt az emberi alakok rajzolásában, az idomok mintázásában, a fény és árny értékesítésében, s főleg a kinyomat, a lelki hangulatok, a jellemek ábrázolásának erélyét illetőleg, sőt azt mondhatjuk, hogy mindezeket illetve, nagyon alacsony fokon állt és maradt a tizenötödik század kezdetéig. Hanem a faldíszítményezés ama nemében, nem is vala szüksége ilyen művészeti tökélyre; nem volt szüksége nagy művészekre, csak jól iskolázott mesteremberekre, kik a helyes, örökölt és önmaguk által is kipróbált traditio szerint dolgoztak. Ezen festőket aztán a közönség ép, erőteljes színérzéke is támogatta, mely a plasztikai alkotásoknál is a színes külsőt kedvelte és a román műszerkezet korszakában meg azelőtt is, a bútorok farészeit színesnek kívánta, míg a goth korszakban a fölötte gazdag faragványok a díszítés e nemét háttérbe szorították.

A tizenkettedik század előtti korban, sárgás és barna színhangok uralkodtak az ornamentális úgymint az ábrázoló falfestésben, fehérrel és feketével összekötve, s így a hatás, egészben véve, egyhangú és szomorú volt. De a tizenkettedik században határozott fordulat állt be, mely hihetőleg az által befolyásoltatott, a mit a lovagok, a keresztes hadjáratok alkalmával a fényes színpompát kedvelő Keleten láttak, úgymint az üvegfestés fejlődése

által, melynek pompás, sugárzó hatása mellett — homályos vagy csak bágyadt színhangulat meg nem állhatott.

S hogy ezen hatással versenyezessen, vagy legalább általa el ne nyomassék aranyat is vettek a díszítményezésre, mely aztán maga után vont a legélénkebb színeket, különösen a kéket. S így jutottak a leggazdagabb díszítményezéshez, melyet különösen a plafondra és boltozatra alkalmaztak.

A rajz ezeknél, a román stylusnak nagy hajlású, lombos arabeszkjait követte, avagy a szövetek lapos mintázatát utánozta, mely nagyjából, a szövetekkel együtt Keletről jött, csak hogy Olaszországban és más keresztény országokban némileg megváltoztatták.

Ezen minták tökéletesen megfelelték a célnak, tudniillik annak, hogy a falnak kopár ürességét eltakarják s a szemnek kellemessé tegyék más díszletek hiányában. A középkor e szerint számtalan ilyenmü mintát alkotott, melyek igen ajánlhatók a tanulmányzásra és utánzásra szépségüknél és helyességüknél fogva.

Ritkábban találtak a lakhelyiségekben az ábrázoló festés, nemcsak azért, mert az arra képes művészek ritkábbak voltak, de azért is, mert a magas nyoszolyák, szekrények és később a burkolat végett kevés alkalmas hely marad arra. Olyan képek tehát, ha valahol alkalmaztattak, többnyire párkányszerűn foglalták el a falnak felső részét a plafond alatt míg az alsó része ornamentális festéssel, szövetekkel vagy faburkolattal volt be-

vonva. Itt aztán gyakran, apróbb alakokkal; két sorban álltak egymás fölött, építészeti kerettel körülvéve, mely azokat mint önálló képeket tün-tette föl.

Mint már említettük, a festés a szobák tetejére is kiterjedett, mely vagy boltozatos vagy faszerkezetű volt. De ezen festés rendszeren csak ornamentális volt a lakhelyiségekben, a templomokban ellenben inkább ábrázoló festészet alkalmaztatott. Gyakori volt a csillagos égnek utánzása is, arany csillagok kék alapon, az ékítésnek e neme, melyet leginkább erős hatása végett a festett ablaküvegek előidéztek, a templomból átment a lakhelyiségekbe is.

A régi csarnok tetejét — a míg ez önálló épület volt, egyszerűn a háztetőnek gerendázata képezte. De midőn a csarnokra még egy emeletet raktak, mely rendszeren a nők lakosztályát képezte, akkor annak a padlata lett a csarnok teteje, s ennek gerendái különféleképen díszítették, faragványokkal vagy színes ékítéssel.

A középkori laknak padlatára, a plafondhoz képest, igen csekély gond fordítottak. A földszinti helyiségeknek rendszeren csak tapasztott agyagtalaja volt, melyet lehetőleg elsimították, s télen a hideg miatt szalmával, nyáron pedig, hogy hűs legyen, frissen kaszált füvel és lombbal behintették, tavaszkor, midőn a virágok nyiltak, virágokat, különösen pedig rózsákat is hintettek a földre, s a falakat is virágfüzérékkel díszítették, ünnepélyes alkalmakkor. Némely helyen, különösen a csarnokok talaját,

kövekkel rakták ki, a négylegkölapok néhol több színűek is; és sakkszerűen voltak rendezve. Égetett téglát is használtak talajnak, sőt ezen agyagtéglákat fényes mázzal is ellátták, úgy, hogy az egész talaj olyan síma és fényes volt, mint a tükör. Legegyszerűbb és legdísztelenebb volt akkoriban a deszkapadlat.

A padlat e szerint nem igen felelt meg sem a czélszerűség, sem a művészet igényeinek a hidegebb tartományokban. Hanem mind a két irányban kiegészítettetett a szőnyegek és takarók minden esetre nagyon kiterjedett használata által. Ezen szövetek nagy szerepet játszanak a középkor házi életében. A költők sokat emlegetik azokat nagyúri lakoknak leírásaiban, ezek takarták a talajt, a falakat és részint a bútörökat is.

A szőnyegek óvták az ajtókat és ablakokat a léghuzamtól, az ágyak előtt függtek, s egyáltalában azon földadat jutott azoknak, hogy a családi élet bensőbb titkait oltalmazzák, minthogy a szőnyegek segítségével ama nagy csarnokban vagy teremben, mely gyakran mindenre használtatott; kisebb helyiségeket, hálószobákat, öltöző helyet a hölgyek számára képeztek és minthogy a mély ablak- és erkély-fülkéket szőnyegfüggönyekkel elzárták, így ezekből is kedélyes kis külön helyiségek lettek. S így a középkori ház különösen a szőnyegek használatának köszönheti azt a kevés kellemet és kényelmet is, a melylyel birt.

A szőnyegek használata azonban a tizenkettedik század előtt nagyon korlátolt vala. Később,

midőn már a falakra is alkalmazni kezdték, többnyire a háznak hölgyei himezték azokat, az ilyen munkára ugyan elég idejük volt a magányos várakban, mert akkor más unaloműzöt nem igen ismeretek mint a munkát.

De nemcsak a padlat és a falak, de a bútoroknak párnázatúl és díszül szolgáltak a takarók és szőnyegek, főleg az előbbeni századokban, a míg egyszerűbbek és durvábbak voltak. Az ülésre való bútorok későbben sem nélkülözhatték, mert a középkorban még nem voltak párnázva. Ezért tettek rá puha takarókat vagy szőnyeget s hogy még kényelmesebbek legyenek, párnákkal is ellátták, melyek azonban csak úgy rá voltak téve, ezen párnákkal nagy fényt üttek, s ezek is többnyire a várúrnő és leányai által himeztettek. A padok támláját többnyire gazdagon himzett szőnyeg takará a család czimerével ellátva.

A bútorzatnak nagy változásokon kellett átmennie a középkor évszázadai folytán, csak az anyag, tudniillik a fa, maradt változatlanul. Fém-székek és asztalok csak a legrégibb időben fordulnak elő, a míg még az ókorból fennmaradt ereklyék tartottak, a márványt csak a déli tartományokban használták. A régibb várakban ugyan még kőpadok is előfordulnak, különösen az ablakfülkékken, hanem ezek is lassanként, különösen a goth korszak beáltával, háttérbe szorítottak a gazdagon faragott fapadok által.

Midőn végre a tizenötödik században az üvegablakok általánossá váltak, akkor a kényelem és

kedélyesség is bevonult a lakba, a goth korszaknak megvoltak a maga hibái és túlzásai, hanem azért sok jó oldalai is valának.

Erről könnyen meggyőződhetünk, ha egy pillantást vetünk a nagy csarnokba, az ebédlő- és díszterembe vagy a várúrnő lakosztályába.

A csarnok, mely az előtt olyan üres és kopár volt, azután sem telt meg épen nagyon házibútorokkal, kivált ha nem szolgált egyszersmind lak- és hálósobának. De mégis nyert némi díszet és tekintélyt. A tető boltozatos és festett, vagy táblázott és faragott volt. Falait ugyan sem az ősök, sem másnemű festett képek nem díszítették, mert akkor még nem is igen léteztek, a helyett a falaknak faburkolata volt vagy keskeny lambriek s a fölött ornamentális vagy ábrázoló festés. Ünnepelemek alkalmával a falakat hautelisse-kelmékkal vonták be, melyeket arra való kampós szögekre aggatták, ezek színt és meleget kölcsönöztek a nagy helyiségnek. A terem két hosszú oldalán végig padok voltak, melyek a mély ablakfülkékbe is bevonultak; ezek előtt itt-ott kissé nehézkes, de különben jó szerkezetű asztalok álltak.

A padok támláira hátszőnyegek, az ülésekre puha takarók voltak terítve. A talajt vagy deszka; vagy síma tapasztás vagy cseréptégla képezte, ezt ugyan nem vonták be egészen szőnyeggel, hanem egyes darabok oda voltak terítve, a hol épen szükség volt rá, például a kandalló előtt, melynek köpenypárkánya olyan magas volt, hogy egy férfi állhatott alatta s igen messzire kirúgott a szobába.

A kandallóban télen hatalmas hasábok égtek s a tűznek lobogó fénye előzönlé a csarnokban lévő különféle színes és sötét tárgyakat. A kandalló párkányán, a köpeny körül, mely úgyszólván különféle kőfaragó-munkával díszített, különféle fémeszközök álltak, gyertyatartók, czim- és agyagkancsók, részint dísznek, részint a használat kedvéért.

A tulajdonképeni díszedények azonban, ezüst-serlegek, kancsók, korsók, asztaldíszmű, művészi-
leg készített gyertyatartók vagy más phantasztikus, nemes fémekből készült munkák, a melyeneket a középkorban nagyon kedveltek, becsültek és gyűjtöttek, nem annyira az anyag mint művészi kivitelük kedvéért; mindezek egy külön díszszekrényen álltak, mely faragványokkal gazdagon díszítve, lépcsőszerűen emelkedett, — és az új renaissance-stylusban készült kredenczhez hasonló.

Minden lépcsőre vagy polczra hosszas, keskeny terítőt tettek — a legújabb időben szintén úgy tesznek — melynek szélei rojtosak és gazdag színes himzéssel valának ellátva, mind ez, még a vászon is, mely az alapot képezte a várúrnő és leányai kézimunkája volt.

Ezen díszszekrénynek rendszeren a teremnek egyik keskeny falán volt a helye, ha csak a csarnok építészeti s egyéb beosztásával nem ellenkezett, míg ünnepélyes alkalommal a terített asztalok jobbról-balról végig vonultak a falaknál, a vendégek azonban az asztalnak csak egyik oldalán ültek, a másik oldalára rakták az étkeket, az ivó- és boros kantákat.

A díszszekrényvel szemben, a másik keskeny oldalon állt a várúr díszülése, melynek magas, mennyezetes támláját faragványokkal és aranyhimzésű kárpitozattal díszítették. Ezen ülés elé ebédre egy asztalt állítottak. A terem közepe szabad tért képezett a számos cselédség, a zene — ezt a későbbi időben egy arra való karzaton helyezték el, — különféle színjátékok és látványosságok, úgymint a vándor dalnokok számára, mert szokás volt a vendégeket a lakoma alatt különféleképen mulattatni.

Ha ezekhez még hozzá számítjuk az urak és hölgyek pompás, az aranytól-ezüsttől és drágakövektől sugárzó élénk színű öltözékeit, akkor olyan képet látunk a középkori csarnokban, mely elegendő élénkséggel és fényvel birt s melynek sajátlagossága ugyan kielégíthette volna a művész elkényeztetett szemét is.

A hölgy lakosztálya is lassanként fényt és kényelmet nyert. Pedig arra annál is inkább volt szüksége, mert a nők élete, a magányos várakban, különösen télen, vagy a férfiak távollétében, fölötte egyhangú volt, s egyedül a házi- és kézimunkák nyújtottak a vár hölgyeinek némi szórakozást.

Órákig, napokig ültek aztán az annyira kedvelt ablakfülkékben, vagy később az úgyszólván fecskéfészekszerűn a falra ragasztott erkélyekben, s nézték az erdőket — a felhőket, minden madárra figyelve, avagy az országútat és a rajta haladó járműveket, lovasokat — szóval minden élő lényt

észleltek, mindennek örvendve, a mi társalgási anyagúl szolgálhatott.

Ezt a kedvencz helyet, mely a középkorban a modern «boudoir»-t pótolta, a lehető legszebben díszítették is a hölgyek, művészi himzésekkel, lágy párnákkal, lábszőnyeggel, függönyökkel, melyek azt a szobától egészen elkülönözték.

Minthogy a várúrnő, vagy leányai szobája egyszersmind hálószoba is volt, e szerint a bútortat fődarabját az ágy képezte, melynek díszítésére és gazdag kiállítására nagy gondot fordítottak a középkorban. Elejénten ugyan sokkal egyszerűbb volt alakjára nézve, ámbár a középkor kezdetén még az antik bronzágyak is előfordultak. De később csak is fából készítették s a tizenkettedik század óta a nyoszolya fája vagy faragott, vagy esztergályozott, festett avagy elefáncsonttal és színes fával kirakott vala.

A párnákat himzéssel díszítették s gazdag takaró sem hiányzott, mely néha drága szörmékből is állt. A tizenkettedik század óta, legalább jobb módú családok házában, az ágyat rendesen menynezzettel vagy függönnyel látták el, a függöny vagy egyszerűen az ágy fölött kampókon függött avagy négyszögletes mennyezet alakban lánczokon lógott az ágy fölött, melyek a szobatetőre erősítették, úgymint az ágy fejénél a falba voltak eresztve, de semmi összeköttetésben sem állt magával az ágygyal.

Ezen mennyezetről köröskörül függönyök lógtak egész a földig, melyek egészen körül foglalták

az ágyat, mintha egy külön kis szobában állna. A függönyöket nappalra felkötötték, éjjelre pedig lebecsátották s egy kis lámpát gyújtottak meg, mely a mennyezetről épen az ágy fölött függött.

A mennyezet néhol sokkal kisebb volt az ágnál, néhol meg sokkal nagyobb, úgy hogy azon helyiségben, melyet függönyeivel képezett, még egy széknek, vagy egy másik ágynak is helye volt. Későbbben, midőn a goth stylussal a famunkák a lakásban általánosabbak és gazdagabbak lettek, az ágyon is változtattak. A mennyezetet egészen fából készítették, oszlopokra állították, s ezen oszlopokat az ágynak négy sarkával egyesítették, sőt függöny helyett, háron oldalán deszkafalat kapott, úgy hogy az ágy faladához hasonlított, melynek egyetlen nyitott oldalát függönnyel elzárták. Az ilyen nyoszolya, mely épen olyan megmozdíthatlan mint kényelmetlen, s szellőzhetlensége miatt egészségellenes is volt, szintén egyik túlzásának tekinthető a goth asztalosmesterségnek, mely mindig az építészetbe bele kontárkodott.

Előkelő házakban — s ez lön majdnem általános udvari szabály a tizenötödik és tizenhatodik században, — rendszeren úgy állították az ágyat, hogy a szobának egyik sarkához közel, fejével az egyik falhoz támaszkodott, míg a másik fallal keskeny sikátort képezett, mely azonban elég széles volt, hogy a háttérben egy támlány elférjen, míg elől a bejárat függönnyel elzárattott.

Ezen helyiséget, mely a még ezután következő kornak udvari és erkölcsstörténelmében fontos sze-

repet játszik, francziául «*ruelle*»-nek, sikátornak nevezték. Talaját lábszőnyeg takarás az ágynál zsámoly állt, mely néha olyan hosszú volt, mint maga az ágy, hogy kényelmesebben fel lehessen szállni.

Ezt a zsámolyt, a lábszőnyeget, a támlányt az ágy fejénél rendszeren találjuk a régi, különösen a tizenötödik századbéli képeken. Szintúgy tartozik a hölgy-szoba bútorzatához az ágy lábánál, de a függönyön kívül álló pamlagszerű széles pad, melyet párnák és szőnyegek takartak, a hova az úrnő vendégét ültette, mindaddig, a míg egyáltalában szokás volt látogatásokat a hálószobában fogadni.

Későbbben, körülbelül a tizenhatodik század vége felé, divatba jött egy külön, úgyszólván semleges társalgó-szoba, hol a vendégeket fogadták, ebből fejlődött aztán a modern «salon».

A fentebb említett padban, mely egyszersmind láda is volt, rendszeren értéktárgyait tartotta az úrnő. Egy másik hasonló módon díszített és kényelmes pad állt a kandalló előtt is, ez úgy volt csinálva, hogy támláját tetszés szerint előre vagy hátra lehetett tenni, úgy hogy arccal vagy háttal ülhetek a tűz felé, a nélkül, hogy a nehéz padot megmozdítanák.

Minthogy az úrnő ruhatára egy külön helyiséget képezett, hol a nőcselédek dolgoztak, s melynek falába erős szekrények be voltak eresztve, e szerint az említetteken kívül, más bútorzat nem igen kellett a hölgy-szobájába, de mégis látható a képeken egy

etagère-szerű szekrény különféle díszművekkel és edényekkel megrakva.

A talajt, nagyúri lakokban, szőnyeg takarta, de más házakban is kisebb szőnyegek voltak: a padok, az ágy, a kandalló előtt, úgymint az ablakfülkékben. A falakat, bizonyos magasságig, drága szövetek takarták, vastag gyapjukelmék mintázattal vagy alakokkal, selyemdamaszka beszövött arany- és ezüstvirágokkal, vagy az úrnő címérével is, felváltva a férje és az ő címere.

De mindezek már azon korból valók, a midőn az üveglakok általánossá váltak, a hölgy szobája pedig az első volt a házban, mely üveglemezes ablakokkal ellátott, midőn a napfény játszi, csilámló sugarai a kisdud kerek üveglemezeken, avagy színes fényben, a festett ablakokon át bevilágítottak, s ha ezen korba visszaképzelnék magunkat, akkor el kell ismernünk, hogy végre a középkor ezen irányban is olyan lakhelyiségeket teremtett, melyek lakályosságukra, kényelmességükre és szilárd, gazdag fényük és pompájukra nézve méltók voltak egy mesebeli királyleányhoz is.

De azért még sok hiánya volt a házi kényelemnek, legalább a mi mostani fogalmaink szerint, különösen a polgári házban, mely nem is vehetett részt ama gazdag fényben. Csak a régi, nagy kereskedelmi városokban, hol a kereskedelem által meggazdagodott patriczius háza bátran versenyezhetett a középosztályú nemes urak váraival. A patricziusok összetartották gazdagságukat, többet láttak a világból, míveltségük gyarapodott, a művészet

íránti érzékük fejlődött, izlésük finomult, s mindinkább megkedvelték az életnek gazdag, sokoldalúságát, mely annyi gyönyört és élvezetet nyújt. A patricziusoktól aztán tanult az egyszerűbb polgár is.

Különösen a tizenhatodik században feltünően fejlődött a városi lakások kényelme és kedélyessége, s ezen fejlődést leginkább elősegítette a művészet magas lendülete, melynek áramlata az összes ipart magával ragadta.

A középkor elején a lakásnak úgymint dísznek és berendezésének történetét úgyszólván újból kellett kezdeni. Mert miután a klasszikus ókor tönkre ment, az Alpeseken túl, észak felé, amanepeknél, melyekre a világtörténelem átszármazott, művészet, szellemi kultúra, a finomított életnek minden eszközei nélküli állapot uralkodott. Körülbelöl ezer éven át, a művelődésnek és művészetnek különböző korszakának kellett jönnie és mennie, a míg csak a magasabb vagy gazdagabb életkörök lakása olyan pontra jutott, mely egy határozott művészeti jelleggel egyszersmind az anyagilag is kielégített élet, érett erkölcsiség és műveltség összes igényeinek megfelelt.

Ezen évezred lefolyta után, a középkor végén, nem csak valamennyi anyagi föltétel, melyeknek utolsója és legjelesebbje az ablakok beüvegezése volt, — teljesült, de egyszersmind a művészet legmagasabb virágzásának időszakába is lépett a világ. A művészetnek ezen virágzása, különösen Olaszországban, a legmagasabb műveltséggel és értelem-

mel, a szellemi élvezeteket illetőleg; a társadalmi élet és szokások oly finomságával és kecsességével párosult, a milyenek azóta általánosabbá váltak ugyan, de magasabb fokra nem emelkedtek soha és sehol.

Ezen művészetnek és civilizáczióknak befolyása a háznak művészi alakulására, annál jelentékenyebb volt, minél inkább a politikai fejlődésnek menete az egyes ember életét is megváltoztatta, kit inkább a házba, családjá körébe szorította, hadd keresse ott életének sarkpontját, nem a nyilvánosságban. A fejedelmi hatalom absolutizmusa magába szította a vidéki nagyurak udvarait, a főnemesség nagy számmal költözött a városokba, hol palotákat épített magának, míg a várak jelentőségüket elvesztették, legalább a háború szempontjából tekintve; a polgár is, habár a nyilvánosság — mi akkor egyet jelentett a háborúskodással — teréről leszorítottatott, épen ez által késztetve érzé magát, hogy négy falai közt kényelmes fészket rendezzen be magának.

A művészet pedig akkor még nem vált szét két osztályra — egy magas és egy alsó osztályra — akkor még nem volt a művész és mesterember vagy iparos közt olyan magas válaszfal emelve mint a későbbi korszakokban, a művészet bensőleg összeforrt az étellel, s ezért nem csak hogy általánosán és élénken részt vettek benne, de az iparos is csak az ép, magas czélok által megtisztult ízlésbefolyása alatt dolgozhatott. Másrészt a legnagyobb művészek sem vonták el magokat feladatuknak látszólag csekélyebb részeitől, sőt ellenben: építészek,

szobrászok, festők egyenlő egyszerűséggel szentelték magokat a díszletezésnek is, annak bizonyítékául, hogy csak is az egésznek tökélyében és összhangzatában ismerték föl föladatuk valódi célját.

Igy hát minden egyesült, hogy előnyös befolyást gyakoroljon a lakás berendezésére és kényelmességére. A műveltség finomította az életet, a művészet nemesbítette a fényűzést s az általános jóllét, mely a tizenötödik század végén s a tizenhatodiknak elején a legtöbb civilizált országokban uralkodott, szilárd anyagi alapot nyújtott a finomított életnek és a nemesbített fényűzésnek.

E szerint, tárgyunkat illetőleg igen nagy haladásnak kell tekintenünk a középkorból a renaissance- (ujjászületés) korba való átmenetet, de nemcsak haladás, hanem az egyik műszerkezetből egy másikba való átmenet az, és legalább kezdetben, egyik országból és tartományból a másikba vezet át.

Mert a középkori háznak és lakásnak leírásánál az Alpeseken innen lakó népeket kellett szem előtt tartanunk mint a középkor kulturájának képviselőit, most ismét Olaszország felé fordulunk, mely a humanizmus, a modern művészet és a modern társadalmi formák bölcsője.

Az északi góth műszerkezet végre mindent megtett, a mire képes volt. Átalakította a háznak belsejét, sőt mondhatni magát a házat is, kényelmessé, kedélyessé, művésziessé, összhangzatossá tette, de utoljára mégis csak fonák útra tért.

A góth műszerkezet építészetté alakította át az

asztalosmunkát a belső berendezést s a minek természete szerint ingékonynak lennie kell, azt ingatlanná, merevvé tette.

E tekintetben az utána következő művészetnek ismét helyre kellett hoznia, a mit amaz eltévesztett: vissza kellett hoznia a szabadságot, az ingékonyságot, s így elválasztotta a bútort a faltól és megint saját lábára állította. Más tekintetben pedig a renaissance ismét visszavezetett a szabadságból, mely kénye-kedve szerint alkotott, a művészetszerű rendre és szabályosságra.

A középkori kastély vagy úrilak — mert csak erről lehetett szó, a mint láttuk, igen egyszerű volt, csak később, midőn várakat kezdtek építeni, megváltozott az is, mert az építésmód, a tervezet egészen a talaj minőségétől függött; a hegynek magasságát, a sziklaterrasznak szélességét vagy a kirúgó szirtek alakját, minden tekintetbe lett véve, s így hatolt be a szabálytalanság a tervezetbe, mely lassanként szokássá, sőt azt mondhatnók elvvé vált.

Így támadt a külsőnek festői csoportosulása, mely e szempontból tekintve, főleg ha a környező természettel együtt nézzük, nagy kecscesel bír, de a művészetszerű tervezetet is gátolja s az épület belsejét különféle lépcsőkkel, melyek hol föl-, hol levezetnek, szűk folyosókkal és mindenféle zegezuggal, valóságos tömkeleggé változtatta. Ez aztán természetesen a szobára is befolyással volt, mely a nélkül is elég szabálytalansággal bírt azzal a fülkékkel a vastag falakban, a mély ablaknyílásokkal és erkélyekkel.

Mind ez bizonyos kecscesel bír s a lakályosság és kedélyesség benyomásának fokozására is fölhasználható, de a hol a művészet művészetszerűn működik, ott bizonyos rendszabályokat követ, melyeknek azonban nem kell pedantsággá fajulniok, a mint későbbben történt.

A renaissance e szerint azon igyekezett, hogy a goth szabálytalanságokat eltávolítsa s az egész építményt egy közös, minden felett uralkodó gondolatnak alávesse.

Így lett a homlokzat egy szymmetrikus zárt egészszé, melyből nem lehet elvenni, de hozzá tenni sem, a szobák egyenletes színvonalon álltak s bizonyos szabályok szerint rendeztettek, úgy hogy a háznak külseje és belseje egymásnak megfelelt.

Csak egyedül a villa építésénél szabad tért engedett a képzeletnek és a festői elrendezésnek, nem csak azért, mert a villa úgy tünt föl, mint a középkori várnak közvetlen utóda, melynek védfalai és sánczárkai fölössé váltak, de azért is, mert magányosan állva, összhangzatban kellett lennie a környező természet festői jellegével.

A tizenhatodik században, a renaissance korszakában, a művészet szabad játékának nagy tere nyílt a közönség körében, elősegítette a körülmények, úgymint a mükedvelés és fogékonyság által; a palota és a ház emanczipálta magát a szokással szemben s a szépség és lakályosság valának az első föltételek, melyeket teljesíteni kellett.

A díszletezés, mely gazdagabb házakban szo-

kásos volt, a faburkolaton kívül, mely Olaszországban is nagy jelentőséget nyert, szövött kelmékből, gobelinokból és nyomtatott arany börszőnyegből állt.

A faburkolatot ugyan nem alkalmazták Olaszországban olyan általánosan mint Északon, s nem is takarta a falakat oly tökéletesen. Sőt ellenben csak szerény magasságra emelkedett, hogy hely maradjon a színes díszletnek, mert a falaknak földíszét nem a faburkolat képezte, de a szövött kelme. Ama nemes szövetek, melyek különösen Genua és Velence gyáraiban készültek, a következők voltak: egyszínű bársony körvonalozott virágos mintákkal, színes selyemkelnék, brokatkelmék aranynyal és ezüsttel, melyekhez aztán a nyomtatott aranyozott és festett börszőnyegnek telített, pompás hatása csatlakozott.

Ezen utóbbi díszletanyag csak a tizenötödik században hozatott be Spanyolországból, különösen Andaluziából, de a tizenhatodikban nagyon elterjedett és fölötte kedvelt volt, a tizenhetedik században még inkább kedvelték, csak hogy minősége nem javult ez által, hanem inkább hanyatlott, de későbben többé nem tetszett a könnyű, hanyatló, gyengé ízlésnek, s így egészen elmaradt.

Spanyolországban nem csak ornamentális mintákkal díszítették ezen börtapetákat vagy falszőnyegeket, például színes mintázat arany alapon avagy aranyvirág vörös alapon, hanem ábrázoló jeleneteket is festettek rá, sőt nagy alakokat is, de az alap mindig csak arany volt, mi rendkívüli pompás ha-

tást idézett elő, a mint még mostanáig fennmaradt példányok mutatják. Svédországban például sokkal jobban el volt terjedve az aránynyomatú bőrtapeták használata mint bármely más országban, úgyannyira hogy még most is nem fölötte ritkán találhatók olyanok egészen jó karban, gazdag parasztházakban.

A bársony- és selyemkelmekhez csatlakoztak az ábrázoló hautelisse-szövetek, melyeket akkor Olaszországban arazzi-nak neveztek, mert Arazzi városban voltak a legkitünőbb gyárak, ugyanezen szöveteket később és mai napig is gobelin-nek nevezték francia készítőjük után.

Mennyire vala ezen szövetek használata elterjedve, drágaságuk daczára, a lakásnak akár pillanatnyi, akár állandó díszéül, arról ma, midőn azokat már csak a zсібárús vagy a műbarát ismeri — nem is lehet fogalmunk. Különben a mostani ipar köréből el is tűntek egészen a mult század óta, mert a mit most ezen név alatt készítenek, az csak képgyártmány, nem pedig faldíszlet. Hanem akkor, a tizenhatodik században, kisebb-nagyobb, többé vagy kevésbé művészileg készített darabokban a falakat takarva, mélyen hatoltak le egész az egyszerűbb polgári házakba, s megfosztották a lakot a kopárság és ridegség jellegétől, cserébe adván érte színes művészi kecséiket.

A régi arazzi- és gobelin-szövetek rendesen csak falszőnyegül szolgáltak, azon kívül még ablak- és ajtófüggönynek is használták, s így is csak a falszőnyeg folytatását képezték. Mert akkor ez a

dísz nem volt olyan mesterkélt mint most; nem szabtak a függönyből mesterséges alakokat, mely által olyan szövetet hitványságra kárhoztatnak, melynek rendeltetése gazdag és pompás hatásnak előidézése lenne. A függönyök rendesen karikákkal erősítettek egyszerű rudakra s egészben, teljesen függtek le a földig, akár szétterjesztve, akár összevonva, a redőzetnek szabad folyást engedtek s így teljesen hatottak színes kelmetömegük, nem pedig mesterkélt, természetellenes, nem szép vonalok által, melyek keményen átmetszik az ablaknak világosságát.

Függönyöknek azonban nem csak arazzi, de mindenféle más szöveteket is használtak, a melyeknek épen a fal szőnyegét képezték. Szőnyegekkel és szövetekkel egyáltalában roppant fényt üztek előkelő, és ha a viszonyok megengedték, minden háznál is. Téli időben még Olaszországban is lábszőnyeget használtak. Az asztalokat szintén letakarták földig érő nehéz, többnyire gazdag arany- és ezüsthimzéssel ellátott terítővel.

A tizenhatodik században, tehát a renaissancekorban, nagyon megváltoztak az ülésnek szolgáló bútorok is. A középkorban, mint említettük, a szék igen ritka bútordarab volt, annak helyét a padok pótolták s ezek pedig össze voltak növe a falnak faburkolatával, avagy ha nem is, de nehézkesek, ingatlanok, ládaszerűek voltak. Ez most megváltozott, habár mindjárt elejéntén nem tökéletesen. A párnázás is magával hozta, hogy több szék legyen a szobában, de tulajdonkép csak a tizenhete-

dik század második felében jöttek a párnázott bútorok általánosan használatba s fájuk egyszersmind könnyebb, és az alakra nézve, a renaissance stylus szerint elegánsabb és ékeesebb lett.

A szekrények szintén nagy változásan mentek át, melyekből a renaissance valóságos remekműveket alakított, és csakis ezen korban találták föl ezen házibútor számára egyszer és mindenkorra a megfelelő műszerkezetet, az ókorban épen nem ismerték ezen bútordarabot, a középkorban ugyan művészileg, de még sem hibátlanul szerkeztették, mert az is többnyire megingathatlan volt.

A szekrényen kívül a bútorzat egyik fődarabját az ágy képezte, mely mindenütt, ha az anyagi viszonyok engedték, remekműnek, a lakás díszének tekintetett. Mennyezete ugyan megmaradt, de ama ládaszerű deszkázattól megszabadítottak, melylyel a goth stylus ellátta és elrontotta volt.

Ha egy olasz háznak belső berendezésének képét a renaissance korszakból szemünk elé varázsolhatnánk, akkor meg kellene vallanunk, hogy minden egyes darab, úgymint az összbenyomat tökéletesen megfelel ama nagyszerű műkorszak teljes magasságának. Olyan gazdag, előkelő, nemes, olyan lakályos s olyan valóságosan igazi műízléssel volt ezen magas műveltségű emberek lakása berendezve, kik Rafael és Titian korában éltek s ezek művészetének és társalgásának örvendhettek, hova a világkereskedelem mindent hozott, a mi szép és nagyszerű, s a mit ők élvezni és méltányolni tudták, s kik szintűgy részt vettek a tudósok társalgá-

sában, a bölcsészetben, tudományokban és költészetben; s felváltva, a zenében és tánczban, úgymint a természet szépségében is gyönyörködtek.

A ház és berendezése megfelelt ama művészet nagyszerűségének, és a társadalom szintén megfelelt az egyiknek úgymint a másiknak, az emberek, kik a művészet ezen virágkorában éltek, házaikba, az életbe vonták a művészetet fényes magaslatáról, de viszont az életet is emelték a művészet magaslatára.
